

Zapytajmy o pytanie... Ważność pytań w filozofii

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra dydaktyczna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Zespół Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej PHRONESIS, *Model minimum kompetencji myślowych*, dostępny w internecie: <http://phronesis.org.pl/wp-content/uploads/2013/11/Model-Minimum-Kompetencji-My%C5%9Blowych.pdf> [dostęp 25.10.2019 r.].
- Źródło: Jostein Gaarder, *Świat Zofii*, tłum. I. Zimnicka.
- Źródło: Artur Szutta, *Myśleć krytycznie*, dostępny w internecie: <https://filozofuj.eu/myslec-krytycznie/> [dostęp 25.10.2019 r.].
- Źródło: Jan Brzechwa, *Znaki przestankowe*, dostępny w internecie: http://wiersze.juniora.pl/brzechwa/brzechwa_z06.html.

An aerial photograph of a road intersection with a dark semi-transparent text box in the center. The text box contains the title 'Zapytajmy o pytanie... Ważność pytań w filozofii'. The background shows a road with white lane markings, green grass, and a brown field.

Zapytajmy o pytanie... Ważność pytań w filozofii

Źródło: Miran Hojnik, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Sztuka stawiania pytań to szczególna umiejętność dostrzegania tego, czego nie ma. Bo to, co jest, jawi się jako dostrzegalne dla ludzkiej percepcji lub jako pojmowalne dla ludzkiego umysłu. Zadać pytanie to dostrzegać pęknięcia, szczeliny, uskoki, a może nawet przepaście w przeświadczeniach, jakie się żywi samemu lub jakie żywią inni ludzie. Mistrzem i najbardziej konsekwentnym pytającym w dziejach filozofii był Sokrates. To bohater Platónskich dialogów nauczał, że myślenie to pytanie, poszukiwanie wiedzy to pytanie. I choć Ateńczycy to *lupus in fabula* w ostatnich fragmentach historii Sokratesa, to zarazem przykłady „ofiar pytań” – działalność pytajna Sokratesa obnażyła ich słabości, odbierała poczucie pewności i bezpieczeństwa, odsłaniała uzurpacyjny charakter ludzkiego umysłu, który lubi sobie myśleć, że wie. Lęku przed destrukcyjnością procesu zadawania pytań nie uniknęła wbrew pozorom sama filozoficzna tradycja. Choć mamy świadomość, że bez postawienia pytania nie można udzielić ciekawej odpowiedzi, historia filozofii to przede wszystkim historia wiedzy filozoficznej. Od średniowiecza przez nowożytność filozofia rodziła się przede wszystkim pod postacią traktatów, wykładów, wykładni. Dobry adept studiów filozoficznych to znawca pojęć, nazwisk, koncepcji. Na obrzeżach akademickich tradycji nauczania filozofii rodzą się inicjatywy, które wracają do sokratejskiego archetypu filozofa – czyli tego, który pyta. Być może to nie jest przypadek, że aby dobrze zapytać, trzeba wyjść... ze strefy komfortu, z siebie, na ulicę, do ludzi...

- Zapoznasz się z elementami wiedzy filozoficznej na temat roli pytania w filozofii.
- Dowiesz się, czym jest refleksja i myślenie krytyczne oraz jakie umiejętności i postawy się na nie składają.
- Dowiesz się, czym jest aforyzm, i spróbujesz napisać własny.
- Poznasz wybrane pojęcia z zakresu logiki: przesłanki i presupozycje.
- Poznasz koncepcję „poczwórnego ucha” F. Schulza von Tuna.
- Poćwiczysz umiejętność identyfikacji pytań jednoznacznych, błędnie niejednoznacznych i twórczo wieloznacznych oraz pytań źle postawionych.
- Poćwiczysz umiejętność rozpoznawania presupozycji i przesłanek.
- Sformułujesz pytania, w tym pytania charakterystyczne dla procesu refleksji, do wybranych tekstów filozoficznych, literackich i publicystycznych.

Przeczytaj

Pytanie, czyli co?

Na gruncie gramatyki pytanie jest **zdaniem pytającym**. W odróżnieniu od zdań oznajmujących i rozkazujących nie przekazuje informacji (o jakimś stanie rzeczy lub o woli osoby wypowiedzającej zdanie), jest językową formą poszukiwania informacji. Pytanie jest zarówno przedmiotem wiedzy gramatycznej, jak też stylistyki czy poetyki. Ma swoje znaczenie w coachingu i psychologii. Na gruncie filozofii pytania i rozważania o pytaniu dadzą się przyporządkować do obszaru [epistemologii](#), jakkolwiek zagadnienia z nim związane odnajdziemy na pewno także na gruncie logiki czy filozofii języka.

Filozofowanie to specyficzny rodzaj rozumowania. Pytanie to impuls do rozumowania, które przebiega między pytaniem i odpowiedzią. Filozoficzna myśl zaczyna się zatem od pytania, a to oznacza, że [przesłanki](#) zawarte w pytaniu w dużej mierze wyznaczają możliwy horyzont odpowiedzi, jaka zostanie na nie udzielona. I dlatego filozoficzna odpowiedź jest w pełni zrozumiała tylko w kontekście pytania, które ją zrodziło. Filozoficzne pytania są wciąż aktualne, podczas gdy odpowiedzi na nie okazują się w najgorszym razie chybione, zazwyczaj po prostu niepełne. Podział na poszczególne dyscypliny wiedzy w filozofii opiera się między innymi na tym, że filozoficzne treści powstałe przez stulecia dzieli się ze względu na pytania, na które stanowią odpowiedź.

Po co pytać?

Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Autoportret zwielokrotniony*, 1917

Co widzi myśl, gdy przygląda się samej sobie?

Źródło: domena publiczna.

Dzięki odpowiednio formułowanym pytaniom filozofia zachowuje jedną ze swoich najistotniejszych właściwości: refleksyjność. Poprzez pytania filozofowie nie tylko próbują wytyczyć drogę poszczególnym ścieżkom poznania, ale także poddają refleksji sam proces poznawania i myślenia. Refleksja, inaczej zwana samozwrotnością myślenia filozoficznego, to przyglądanie się aktom poznawania i badanie ich. Podczas refleksji nie tylko myślę o czymś, ale równocześnie zastanawiam się, jak o czymś myślę. Pytania, które są formułowane podczas refleksji, to, na przykład:

- Czy moje wnioski oparte są na prawdziwych przesłankach?
- Czy przeanalizowałam dość dużo przypadków szczegółowych, by wyprowadzić ogólne twierdzenie?
- Skąd moja niechęć do skrupulatnej analizy pojęć, którymi się posługuję?

Rozwinięte procedury refleksyjne prowadzą do myślenia krytycznego, czyli myślenia skupionego na ocenie własnych lub cudzych procedur poznawczych.

Artur Szutta

” Myśleć krytycznie

Słowo „krytycyzm” ma w naszym języku kilka znaczeń. Podając za Słownikiem Języka Polskiego, może ono oznaczać „zdolność do rozsądnej i pozbawionej emocji oceny”, „tendencję do krytykowania otoczenia”, „postawę przeciwstawną dogmatyzmowi” polegającą na kontrolowaniu tego, czy przyjmowane twierdzenia są uzasadnione. Pomijam tutaj czwarte określenie odsyłające do filozofii Immanuela Kanta. Niezbyt pomocne okazuje się określenie drugiego znaczenia (tendencji do krytykowania), bowiem słowo „krytykowanie” także domaga się wyjaśnienia. Zwróćmy tak więc uwagę na pozostałe dwie definicje. Kluczowe w nich słowa to: a) rozsądna ocena; b) brak wpływu emocji; c) uzasadnienie. (...)

„Krytycyzm” pochodzi od słowa kryterium, które ma greckie korzenie, a jego pierwowzorem było greckie κριτήριον (*kriterion*) oznaczające miarę lub test pozwalający coś słusznie osądzić. Samo zaś κριτήριον pochodzi od κρίνω (*krino*) oznaczającego „osądzam”. Od κρίνω pochodzi także κριτής (*krites*), czyli sędzia. Pochodzenie od słów „sędzia”, „sądzenie” sugeruje, że postawa krytyczna ma do czynienia z naśladowaniem sędziego, który zanim wyda wyrok (wypowie sąd lub coś orzeknie) zapoznaje się z racjami „za” i „przeciw” danemu wyrokowi, rozważy je bezstronnie, tak aby wyrok był słuszny (czyli zgodny z tym, co się należy).

Źródło: Artur Szutta, *Myśleć krytycznie*, dostępny w internecie: <https://filozofuj.eu/myslec-krytycznie/> [dostęp 25.10.2019 r.].

Wśród ważnych umiejętności i postaw składających się na **myślenie krytyczne** można wymienić:

To jednak, co jest fundamentem intelektualnego krytycyzmu, to gotowość, odwaga i zdolność zadania sobie pytań o prawomocność własnych sądów i opinii.

Nie każdy potrzebuje być filozofem, ale każdy może i powinien myśleć krytycznie...
I zadawać pytania.

” Jostein Gaarder

Świat Zofii

Moją sprawą jest, abyś nie znalazła się wśród tych, którzy przyjmują świat za oczywistość, droga Zosiu – pisał Major. Dla pewności, zanim na dobre rozpoczniemy kurs filozofii, przeprowadzimy parę eksperymentów. Wyobraź sobie, że pewnego dnia wybierasz się na wycieczkę do lasu. Nagle przed tobą, na ścieżce, dostrzegasz nieduży statek kosmiczny. Ze statku wychodzi mały Marsjanin, staje jak wryty i wgapia się w ciebie... Co byś wówczas pomyślała? Ach, to zresztą nie jest takie ważne, ale czy nie przyszło ci do głowy, że ty sama jesteś taką Marsjanką? (...) Może się zdarzyć, że pewnego dnia zatrzymasz się i spojrzysz na siebie w zupełnie inny sposób.

Źródło: Jostein Gaarder, *Świat Zofii*, tłum. I. Zimnicka.

Co czujemy, gdy pytamy?

Tradycja pytania w filozofii ma towarzyszącą jej tradycję uczuciową: ciekawości, nieufności, pokory... Ale stan, który najczęściej kojarzy nam się z filozoficznym zadawaniem pytań, to zdziwienie.

Źródło: domena publiczna.

Słownik

chwyty erystyczne

sposoby prowadzenia sporów słownych, które nastawiane są na skuteczność, nie zaś poprawność merytoryczną lub logiczną; swoją nazwę zawdzięczają *Erystyce* Artura Schopenhauera, w której filozof zebrał najpopularniejsze, jego zdaniem, sposoby „walki na słowa”

epistemologia

(z grec. *episteme* – wiedza i *logos* – słowo) część filozofii, która zajmuje się zagadnieniami poznania, np. źródłami poznania, warunkami prawdziwości

przesłanki pytania

to założenia, czyli sądy, które musimy uznawać za prawdziwe, zadając jakieś pytania. Na przykład przesłankami pytania: *Skąd się biorą cukierki landrynki?* będą zdania: *Istnieją cukierki landrynki. Istnienie cukierków landrynek nie jest oczywiste, wymaga wyjaśnienia. Jest jakieś miejsce lub sytuacja, do których należy się odwołać, by wyjaśnić istnienie cukierków landrynek*

Gra dydaktyczna

Polecenie 1

Rozwiąż interaktywny quiz i sprawdź swoją wiedzę na temat pytań w filozofii. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.

Test

Sprawdź swoją wiedzę na temat pytań w filozofii, biorąc udział w grze.

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

5 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Polecenie 2

Ułóż pytanie quizowe i daj je do rozwiązania innym uczniom.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Przyporządkuj poszczególne pytania do wybranej grupy.

pytania jednoznaczne

pytania niejednoznaczne z powodu błędu spójności składniowej, które wynikają z naruszenia reguł budowy zdania (np. Dlaczego Krzyś nie lubi pożyczać roweru od Kamila, który nie nadaje się na dłuższe wycieczki?)

pytania niejednoznaczne z powodu błędnego użycia słów

pytania wieloznaczne – pobudzające do twórczego namysłu

Kto swawolnie pobił kota?

W którym szpitalu urodziłaś pierworodną?

Czy sprzedałeś pistolet mordercy, który odmówił posłuszeństwa?

W którą stronę należy wyruszyć, by dotrzeć do swoich korzeni?

Jak rodzi się nienawiść?

Czy przemyślałeś swoją antycypację o zdawaniu na studia archeologiczne?

Czy Jan Kochanowski naprawdę miał córkę, która zmarła w dzieciństwie?

Czyś ty zgłupiał totalitarnie?

Czy skazany odwiedził kuzyna żony w jego mieszkaniu w czwartek ok. 19.30?

Ćwiczenie 2

Przeczytaj trzy wypowiedzi będące fragmentami *Pochwały Heleny Gorgiasza* w tłumaczeniu Z. Nerczuk. Wyobraź sobie, że są to fragmenty wywiadu z sofistą. Sformułuj pytania, na które wybrane fragmenty mogłyby być odpowiedzią. Postaraj się, by wszystkie wypowiedzi (twoje pytania i odczytywane fragmenty) sprawiały wrażenie dociekliwie przeprowadzanego wywiadu (np. dla lokalnej stacji radiowej).

Pytanie

Odpowiedź: „(..) moc słowa ma się w ten sam sposób do zestroju duszy jak zestrój lekarstw do natury ciał. Jak bowiem spośród lekarstw pewne płyny wydobywają z ciała i jedne kładą kres chorobie, a inne życiu, tak i pewne słowa zasmucają, pewne radość wzbudzają, pewne strach wywołują, pewne w słuchaczach odwagę budują, a pewne jakąś złą namową duszę trują i czarują”.

Pytanie

Odpowiedź: „A niektórzy, gdy raz zobaczyli rzeczy straszne, nawet teraz odchodzą od rozumu: tak bardzo strach zgasił i wypędził myśl. Wielu zaś padło ofiarą próżnych trudów, strasznych chorób i nieuleczalnych szaleństw. W ten sposób wzrok wpisał w umysły obrazy widzianych rzeczy. Pomijam wiele innych przerażających widowisk, pomijane są bowiem podobne do wzmiankowanych”.

Pytanie

Odpowiedź: „Jak więc można uważać za słuszną Heleny naganę, która, skoro uczyniła to, co uczyniła, albo rozkochana, albo słowem przekonana, albo siłą porwana, albo boską koniecznością wezwana, z pewnością jest wolna od winy?«.»”

Przeczytaj poniższy fragment charakteryzujący refleksję:

((Zespół Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej PHRONESIS

Model minimum kompetencji myślowych

(...) refleksja jest warunkiem koniecznym i składową takich czynności myślowych, jak: (...) badanie własnych myśli pod kątem ich istotności i prawdziwości. Odbywa się ono np. wtedy, kiedy rozważamy, na jakich przesłankach* opiera się nasz sąd i które z nich najmocniej go wspierają, które zaś odgrywają rolę poślednią, oraz oceniamy, czy jedno i drugie przesłanki zasługują na uznanie ich za prawdziwe; czynność ta manifestuje się też w sytuacjach, w których mamy poczucie prawdy lub pewności i pytamy samych siebie, czy poczucie to w istocie odpowiada prawdziwości danego sądu.

Źródło: Zespół Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej PHRONESIS, *Model minimum kompetencji myślowych*, dostępny w internecie: <http://phronesis.org/wp-content/uploads/2013/11/Model-Minimum-Kompetencji-My%C5%9Blowych.pdf> [dostęp 25.10.2019 r.].

Następnie do poniżej zacytowanych opinii sformułuj pytania, które mogłyby być wyrazem postawy refleksyjnej (pod kątem wskazanym w tekście powyżej) osoby żywiącej, przynajmniej do momentu refleksji, następujące przekonanie:

1. „Jeśli ojciec odchodzi z domu, porzucając rodzinę, to jest dramat dla dzieci. Dużo większy, niż gdyby umarł. Dziecko ze zmarłym ojcem może utrzymywać kontakt duchowy. Zastanawia się, co by tata powiedział, gdyby je widział. Ta więź, świadomość, że mam kontakt psychiczny z ojcem, to klucz”.

(fragment wywiadu z prof. Janem Dudą, „Gazeta Krakowska”)

Pytanie

2. „Jeśli w szukaniu Bożej mądrości

Ufać Świętemu Augustynowi

Miłość - to wybór drogi miłości

I wierność wyborowi.

Czym klęska i czym wielkie brawa

Czym leczyć gorycz bezradności

Czym sukces i czym wielka sława

Gdy w życiu nie ma się miłości".

(Fragment piosenki Piotra Rubika *Miłość to wierność wyborowi*)

Pytanie

3. „Dziś w świecie dopingu na prowadzenie wysuwa się sprawa Lance’a Armstronga. USADA (U.S. Anti-Doping Agency) pozbawiła kolarza siedmiu zwycięstw w Tour de France i dożywotnio zdyskwalifikowała za stosowanie niedozwolonych środków dopingowych. Lance dla wielu, jak i dla mnie kiedyś był symbolem zwycięstwa. Niezliczone wyścigi, w tym ten najważniejszy jakim była walka z rakiem – wygrane. Szkoda, że laury sportowe zbierał przy pomocy anaboliów. I gdzieś tam w głowie zawsze błąkała się myśl, że z kolarstwem to jest tak, że większość bierze jeśli chce się ścigać w czołówce. Ale jakoś tak człowiek zafascynowany był fenomenem tego jednego amerykańskiego kolarza".

(fragment artykułu autorstwa Katarzyny Sowy Lewandowskiej)

Pytanie

Przeczytaj poniższy fragment charakteryzujący refleksję oraz fragment opinii o pewnym wydarzeniu, a następnie wykonaj zadanie.

((Zespół Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej PHRONESIS

Model minimum kompetencji myślowych

(...) refleksja jest warunkiem koniecznym i składową takich czynności myślowych, jak: (...) identyfikowanie i ocenianie własnych stanów uczuciowych. Czynność ta manifestuje się na ogół w wysiłku dystansowania się do własnych uczuć lub rozważania, czy należy się nimi kierować w działaniu; punktem wyjścia jest tu nie tylko samo dostrzeżenie tych stanów, ale też ich kategoryzacja i waloryzowanie, inaczej mówiąc – ich interpretacja.

Źródło: Zespół Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej PHRONESIS, *Model minimum kompetencji myślowych*, dostępny w internecie: <http://phronesis.org.pl/wp-content/uploads/2013/11/Model-Minimum-Kompetencji-My%C5%9Blowych.pdf> [dostęp 25.10.2019 r.].

**((Szokującą dla mnie była informacja, że śląski kapłan, mnie osobiście nie znany, ksiądz Michał Macherzyński na zakończenie procesji Bożego Ciała powiedział „dziś rano odprawiłem ostatnią Mszę świętą. Pożegnałem się z kapłaństwem. To były piękne lata mojego życia głównie dzięki Wam! Rozpoczynam nowy etap życia przy boku Justyny”. Na dodatek szokujące dla mnie było i to, że jak podają media otrzymał od wiernych brawa. (...) Mało mnie obchodzi co na to powie rzecznik praw obywatelskich ale taką reakcję polecam w innych parafiach gdzie księża tracą rozum. Odpowiedź powinna być jedna... łomot.
(fragment wypowiedzi prasowej Tomasza Kancelarczyka, „Frona”)**

Zaznacz pytania, które mogłyby być wyrazem postawy refleksyjnej (pod kątem wskazanym w tekście powyżej) osoby żywiącej, przynajmniej do momentu refleksji, powyższe przekonanie.

Czy osobista awersja do jakiegoś zjawiska uzasadnia chęć społecznego ukarania

osoby, która jest za zaistniałe zjawisko odpowiedzialna?

Czy uczucie szoku może być podstawą oceny moralnej?

Jak długo wierni bili brawa?

Kto powinien sprawić łomot?

Kim jest Justyna?

Przeczytaj poniższy fragment charakteryzujący presupozycje:

((Zespół Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej PHRONESIS

Model minimum kompetencji myślowych

Oprócz założeń pytania posiadają również presupozycje. W potocznym użyciu słowo „presupozycja” znaczy często to samo co „założenie” i często używane jest na oznaczenie retorycznej sztuki przemycania w wypowiedzi informacji nie wyrażonych w niej wprost, lecz logicznie w niej zawartych. Lepiej jednak odróżniać założenia i presupozycje. Te drugie są konsekwencjami założeń, czasem ich treściowymi rozwinięciami – w tym sensie są one założeniami ukrytymi. Można powiedzieć, że presupozycje pytania to taki zbiór sądów opisujących świat, że zadanie danego pytania jest w tym zbiorze sądów sensowne. Kiedy ktoś pyta: „Jak poszło Polakom na EURO?” zakłada, że Polacy brali udział w EURO. Zarazem jednak zobowiązuje się do uznania wielu presupozycji związanych ze znaczeniem użytych słów. EURO to mistrzostwa Europy w piłce nożnej, Polacy to w tym przypadku reprezentacja danego kraju w piłce nożnej, mistrzostwa te już się odbyły lub są tak zaawansowane, że można podsumować występ danej reprezentacji itd. Znajomość założeń i presupozycji pytania jest jednym z warunków decydujących o rozumieniu pytania.

Źródło: Zespół Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej PHRONESIS, *Model minimum kompetencji myślowych*, dostępny w internecie: <http://phronesis.org.pl/wp-content/uploads/2013/11/Model-Minimum-Kompetencji-My%C5%9Blowych.pdf> [dostęp 25.10.2019 r.].

Następnie podaj pięć presupozycji dla pytań:

Czy jakiś wielki filozof urodził się poza Europą?

Czy szkoła jako element kultury musi być źródłem cierpienia?

Przeczytaj poniższy fragment:

((Zespół Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej PHRONESIS

Model minimum kompetencji myślowych

Z drugiej strony, zadawanie pytań wymaga twórczej inwencji i jest obarczone ryzykiem błędu: niekiedy wkładamy wielki wysiłek w odpowiadanie na źle zadane pytania, a tego, że były one źle zadane, dowiadujemy się dopiero wówczas, gdy podejmujemy próby udzielenia odpowiedzi.

Źródło: Zespół Stowarzyszenia Edukacji Filozoficznej PHRONESIS, *Model minimum kompetencji myślowych*, dostępny w internecie: <http://phronesis.org.pl/wp-content/uploads/2013/11/Model-Minimum-Kompetencji-My%C5%9Blowych.pdf> [dostęp 25.10.2019 r.].

Następnie podaj okoliczności, w których poniższe pytania na pewno zostałyby źle zadane.

Kiedy wszystkie samotne kobiety przestaną mieć pretensje do mężczyzn o tę swoją samotność?

Kto zjadł ostatnie ciasteczko?

Od kogo ściągałeś na maturze?

Przeczytaj poniższe informacje na temat koncepcji komunikacji F. Schulza von Thuna, a następnie wykonaj zadanie.

W koncepcji komunikacji F. Schulza von Thuna ważną rolę odgrywa model „poczwórnego ucha”. Zgodnie z tym ujęciem, biorąc udział w komunikacji, słuchamy różnych komunikatów, ale zasadniczo odbieramy je na cztery sposoby:

- a) jako rzeczową i konkretną informację o pewnych zjawiskach (np. *Kilo jabłek kosztuje 2,50 zł*);
- b) jako wystosowany do nas apel (np. *Proszę podejść do okienka nr 3*);
- c) jako informację o tym, jak ustosunkowany jest wobec nas rozmówca (np. *Bardzo dobrze mi się z tobą rozmawia, jesteś taka wyrozumiała*);
- d) jako informację o tym, jaki jest nasz rozmówca (np. *Jestem introwertykiem, takie spotkanie mnie peszy*).

Jednak nie zawsze dla naszych „uszu” jest oczywiste, jakiego rodzaju komunikat jest nam przekazywany. Niekiedy pewien rodzaj „ucha” dominuje nad innymi, a od tego zależą potencjalne odpowiedzi na to, co słyszymy. Na przykład w przypadku komunikatu: „Witamy we Wrocławiu”:

- a) osoba, która słyszy przede wszystkim informację rzeczowe, może odpowiedzieć: „Dzień dobry, a ja jestem z Kołobrzegu”;
- b) osoba, która słyszy przede wszystkim apel w kierowanych do niej komunikatach, może odpowiedzieć: „Dzień dobry, czy we Wrocławiu obowiązują jakieś szczególne zasady, które powinnam sobie na wstępie przyswoić?”;
- c) osoba, która słyszy przede wszystkim informację o tym, jak jest ustosunkowany wobec niej współrozmówca, może odpowiedzieć: „Dzień dobry. Wiem, że to Wrocław. Nie jestem tutaj pierwszy raz. Nie musi mnie pan traktować jak jakiegoś ignoranta”;
- d) osoba, która słyszy przede wszystkim informację o tym, jaki jest współrozmówca, może odpowiedzieć: „Dzień dobry. To budujące, że jest pan dumny z Wrocławia. Słysząc to w pańskim powitaniu”.

Poniżej znajdziesz cytaty. Do poszczególnych wypowiedzi dopisz pytania, które mogłyby zadać:

- Sokratesowi – osoba słyszająca rzeczowe informacje;
- Kantowi – osoba słyszająca apele;

- Nietzschemu – osoba słyszająca informacje o relacji;
- Markowi Aureliuszowi – osoba słyszająca informacje ujawniające nadawcę.

Sokrates:

Więc teraz, Ateńczycy, jestem daleki od tego, żebym miał przemawiać w obronie siebie samego, jakby się komuś zdawać mogło, ale raczej w obronie was, żebyście czasem nie obrazili boga za to, że was obdarował, jeżeli na mnie wyrok śmierci wydacie.

/Platon, *Obrona Sokratesa*, tłum. W. Witwicki/

Kant:

Oświeceniem nazywamy wyjście człowieka z niepełnoletności, w którą popadł z własnej winy. Niepełnoletność to niezdolność człowieka do posługiwania się swym własnym rozumem, bez obcego kierownictwa. Zawinioną jest ta niepełnoletność wtedy, kiedy przyczyną jej jest nie brak rozumu, lecz decyzji i odwagi posługiwania się nim bez obcego kierownictwa.

(I. Kant, *Co to jest Oświecenie?*, tłum. A. Landman)

Nietzsche:

Patrzcie! wskazuję wam ostatniego człowieka.

„Czym jest miłość? Czym jest twórczość? Czym jest tęsknota? Czym jest gwiazda?” – tak pyta ostatni człowiek i mruży wzgardliwie oczy.

Ziemia się skurczyła, a po niej skacze ostatni człowiek, który wszystko zdrabnia. Rodzaj jego jest nie do wytępienia, jako pchła ziemna; ostatni człowiek żyje najdłużej.

(Friedrich Nietzsche, *Tako rzecze Zaratustra. Książka dla wszystkich i dla nikogo*; tłum. W.

Berent)

Marek Aureliusz:

Zaczynając dzień, powiedz sobie: Zetknę się z ludźmi natrętnymi, niewdzięcznymi, zuchwałymi, podstępными, złośliwymi, niespołecznymi.

(Marek Aureliusz, *Rozmyślenia*, tłum. M. Reiter)

Przeczytaj wiersz Jana Brzechwy, a następnie stwórz aforyzm, poprzez który skomentujesz doświadczenie ludzkie z perspektywy zadawania przez człowieka pytań. W aforyzmie wykorzystaj motyw znaku zapytania.

((Jan Brzechwa

Znaki przestankowe

Prowadziły raz rozmowę
Różne znaki przestankowe.

Rzekł dwukropek: „Mógłbym przysiąc,
Że tu jest dwukropków z tysiąc,
Bo beze mnie nie ma zdania...”
„A bez znaku zapytania?...”

„Też pomysły - rzekł cudzysłów. -
Śmiać się można z tych pomysłów,
Bo kto czytał różne wiersze,
Wie, że mam w nich miejsce pierwsze”.

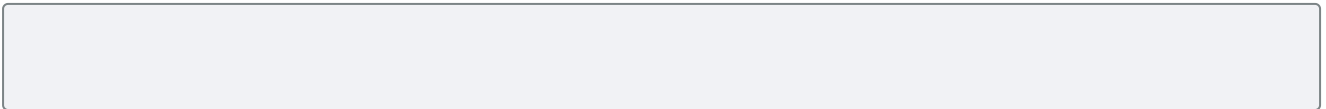
„O, przepraszam - rzekł przecinek -
Mógłbym wziąć to za przycinek,
Bez przecinka nie ma zdania...”
„A bez znaku zapytania?...”

„Nieżyły komik, nieżyły zbytnik!” -
Zirytował się wykrzyknik. -
„Nie chcę chwalić się przed nikim,
Ale jestem wykrzyknikiem!”

Myślnik leżąc milczał smutnie,
A tu średnik wdał się w kłótnię:
„Jak ze wszystkich zdań wynika,
Nie ma wiersza bez średnika,
Bez średnika nie ma zdania...”
„A bez znaku zapytania?...”

Kropka, słysząc te hałasy
Sprowadziła dwa nawiasy:
„Cni panowie, zacne panie,
Zamykamy całe zdanie!
Koniec! Kropka! Odpoczynek!”
„Znów przycinek!” -
Rzekł przecinek.

Źródło: Jan Brzechwa, *Znaki przestankowe*, dostępny w internecie:
http://wiersze.juniora.pl/brzechwa/brzechwa_z06.html.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Mazur

Przedmiot: filozofia

Temat: Ważność pytań w filozofii

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, uczniowie klasy I liceum, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

1. Podstawowe kategorie logiczne języka: nazwy i zdania. Uczeń:

3) odróżnia zdania w sensie logicznym od imperatywów (nakazów) i interrogatywów (pytań) oraz dostrzega związki między nimi.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Zapoznasz się z elementami wiedzy filozoficznej na temat roli pytania w filozofii.

- Dowiesz się, czym jest refleksja i myślenie krytyczne oraz jakie umiejętności i postawy się na nie składają.
- Dowiesz się, czym jest aforyzm, i spróbujesz napisać własny.
- Poznasz wybrane pojęcia z zakresu logiki: przesłanki i presupozycje.
- Poznasz koncepcję „poczwórnego ucha” F. Schulza von Tuna.
- Poćwiczysz umiejętność identyfikacji pytań jednoznacznych, błędnie niejednoznacznych i twórczo wieloznacznych oraz pytań źle postawionych.
- Poćwiczysz umiejętność rozpoznawania presupozycji i przesłanek.
- Sformułujesz pytania, w tym pytania charakterystyczne dla procesu refleksji, do wybranych tekstów filozoficznych, literackich i publicystycznych.

Cele operacyjne. Uczeń:

- podejmuje rzetelną dyskusję filozoficzną oraz formułuje w niej jasne i uzasadnione stanowisko;
- zna i charakteryzuje główne dyscypliny filozoficzne, opisuje ich problematykę i posługuje się odpowiednią terminologią;
- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- analiza i interpretacja tekstów;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja;
- gra edukacyjna.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna:

1. Nauczyciel przedstawia uczniom temat i cel lekcji. Wspólnie ustalają kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *Czy każde pytanie jest pytaniem filozoficznym?*
Krótka dyskusja i próba ustalenia kryteriów pytania filozoficznego.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj” w udostępnionym przez nauczyciela materiale pt. „Ważność pytań w filozofii”. Podczas cichej lektury notują najważniejsze kwestie oraz pytania, które mogą zadać dopiero po wyznaczonym czasie na lekturę. Omówienie tekstu, wyjaśnienie trudności.
2. Uczniowie pracują w parach. Chętny lub wyznaczony uczeń przypomina, jakie są dyscypliny filozofii, może je wypisać na tablicy: etyka, epistemologia, ontologia, logika, estetyka. Do każdej z tych dyscyplin uczniowie w parach przygotowują po dwa pytania, które można by zadać na ich gruncie. Rozmawiając ze sobą, próbują na nie również odpowiedzieć. Odczytanie propozycji pytań na forum klasy. Weryfikacja poprawności zadanych pytań.
3. Uczniowie dzielą się na 4-osobowe zespoły i przystępują do gry edukacyjnej w multimedium (quiz). Grupy rywalizują ze sobą, rozwiązując test na czas. Następnie każda z grup układa dla drużyny przeciwnej po jednym dodatkowym pytaniu. Wybrany uczeń podsumowuje przebieg gry i wyniki pracy zespołów, ocenia pracę zespołów. Uczeń ten może zostać wybrany jeszcze przed rozpoczęciem gry i odgrywać rolę obserwatora.
4. Praca z blokiem ćwiczeń w sekcji „Sprawdź się”. Ważne jest, aby podczas lekcji uczniowie rozwiązali przynajmniej niektóre ćwiczenia z e-materiału. Powinni wykonać co najmniej zadania 1 i 2.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytania:
 - *Jakie cechy ma pytanie filozoficzne?*
 - *Dlaczego zadawanie pytań jest w filozofii takie ważne?*
 - *Jakie cechy ma myślenie krytyczne?*
2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia.

Praca domowa

1. Uczniowie mają za zadanie rozwiązać ćwiczenia nr 3, 6 i 7.

Materiały pomocnicze:

- Leopold Unger, *W filozofii pytania są ważniejsze...*, „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 2008, nr 2/3, s. 39-52.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Gra dydaktyczna” do podsumowania lekcji.